

СЕКЦІЯ 6 ЕКОНОМІКА ПРИРОДОКОРИСТУВАННЯ

УДК 631.1:574:332.33

Коренюк П.І.*доктор економічних наук, професор,
завідувач кафедри менеджменту і адміністрування
Дніпродзержинського державного технічного університету*

УПРАВЛІННЯ ЕКОЛОГІЧНОЮ БЕЗПЕКОЮ У КОНТЕКСТІ ГАРМОНІЧНОГО ЗБАЛАНСОВАНОГО РОЗВИТКУ

Стабілізація екологічного стану дозволить створити сприятливі умови для господарювання та розвитку національної економіки. Напружена екологічна ситуація гальмує розвиток провідних галузей економіки, з одного боку, а з іншого – економічні негаразди блокують фінансування заходів по підвищенню екологічної безпеки. Так, в сучасних умовах починає зростати значимість ресурсної безпеки, де, мою, природні ресурси є визначаючими. Проблема ефективного менеджменту екологічної безпеки у контексті гармонічного збалансованого розвитку є вагомим і значимим, особливо для держав з потужним природно-ресурсним потенціалом світового значення, до яких належить і наша держава.

Ключові слова: управління, раціоналізація, екологічна, безпека, збалансований, гармонічний, розвиток.

Коренюк П.И. УПРАВЛЕНИЕ ЭКОЛОГИЧЕСКОЙ БЕЗОПАСНОСТЬЮ В КОНТЕКСТЕ ГАРМОНИЧНОГО СБАЛАНСИРОВАННОГО РАЗВИТИЯ

Стабилизация экологического состояния разрешит образовать благоприятные условия для ведения хозяйственной деятельности и развития национальной экономики. Сложная экологическая ситуация замедляет развитие ведущих отраслей экономики, с одной стороны, а с другой – экономическое неблагополучие блокирует финансирование мероприятий по повышению экологической безопасности. Так, в современных условиях начинает возрастать значимость ресурсной безопасности, где, по моему мнению, природные ресурсы являются определяющими. Проблема эффективного менеджмента экологической безопасности в контексте гармоничного сбалансированного развития есть весомой и значимой, особенно для государств с мощным природно-ресурсным потенциалом мирового значения, к которым и принадлежит и наше государство.

Ключевые слова: управление, рационализация, экологическая, безопасность, сбалансированный, гармоничное, развитие.

Korenyuk P.I. MANAGEMENT OF ECOLOGICAL SAFETY IN THE CONTEXT OF HARMONIOUS SUSTAINABLE DEVELOPMENT

The stabilization of the ecological state will create favorable conditions for economic development and national economy. The tense ecological situation hampers the development of the leading sectors of the economy, on the one hand, and on the other – economic turmoil block funding measures to improve environmental safety. Thus, in the present conditions the importance of the resource starts to increase security where my natural resources are defining. The problem of effective management ecological security in the context harmonious sustainable development is a significant and meaningful, especially for countries with strong natural resource potential global importance, which include our state.

Keywords: management, rationalization, environmental, safety, balanced, harmonious, development.

Постановка проблеми. Вимоги екологічної безпеки та розширеного відтворення ресурсів довели до контексту гармонічного збалансованого розвитку вимагає значних фінансових витрат. Україна, що усвідомлює важливість підтримання та фінансування екологічної безпеки, у той же час не завжди проводить екологічно виважену державницьку політику. Особливо актуальними питання екологічної безпеки у контексті забезпечення гармонічного збалансованого розвитку національних економік набувають для країн, які трансформуються, в тому числі і для України. Стабілізація екологічного стану дозволить створити сприятливі умови для господарювання та розвитку національної економіки. Напружена екологічна ситуація гальмує розвиток провідних галузей економіки, з одного боку, а з іншого – економічні негаразди блокують фінансування заходів по підвищенню екологічної безпеки. Розв'язування фінансово-економічних проблем екологічної безпеки, як показує світовий досвід, є каталізатором економічних шляхів розв'язування глобальної екологічної проблеми. У зв'язку з вищевказаним існує об'єктивна необхідність вивчення особливостей, методів та прийомів управління екологічною безпекою з урахування вимог забезпечення сталого розвитку галузей національної економіки.

Аналіз основних досліджень і публікацій. Проблема екологічної безпеки держави займаються такі вчені як Герасимчук З. В., Голян В. А., Данилишин Б. М., Дейнеко Л. В., Іртіщева І. О., Хвеські М. А., Хлобистов Є. В., Жарова Л. В. та інші. Результати окремих досліджень проблем екологічної безпеки наведені в наукових працях [1-10].

Постановка завдання. Метою роботи є з'ясування ролі екологічної безпеки у забезпечення гармонічного збалансованого розвитку національної економіки.

Виклад основного матеріалу дослідження. Протягом еволюції свого розвитку людина пристосовувалася до зміни умов природного середовища. Провідною метою технократичного перетворення природи є підвищення рівня безпеки життєдіяльності, зокрема особистої безпеки. Так, середня тривалість життя зросла в 1,5-2,0 рази проти дев'ятнадцятого сторіччя у Європі. Небезпечні й шкідливі фактори поділяються на такі групи: фізичні (машини, випромінювання, електрострум та ін.); хімічні (хімічні речовини); біологічні (бактерії, віруси, гриби); психофізіологічні (статистичні й динамічні перевантаження).

Перехід до концепції платного природокористування вимагає здійснення таких управлінських функцій на мікрорівні: планування; регулювання; стимулювання; прогнозування; контролю. Так, потрібно

визначити потреби у фінансових ресурсах для здійснення заходів з розширеного відтворення ресурсного потенціалу довкілля; визначення критеріїв вибору альтернативних джерел фінансування екологічних програм та проектів. Виходячи з вищевказаного, доцільно виділити такі причини порушення безпеки системи “людина-середовище-проживання-машина” як: надзвичайний ріст ступеня ризику травматизму та загибелі людей при взаємодії зі складними технічними системами на виробництві, транспорті, у побуті; зростання випадків технологічних катастроф, яке зумовлене зниженням реальної надійності пристроїв, що вироблені людиною, та помилками персоналу під час їх експлуатації; антропогенне навантаження на природне середовище досягло грандіозного рівня, а це ставить під загрозу існування людини як субстанції; неспроможність досягнення потенційної ефективності технічних систем з таких причин: невідповідність рівня розвитку і підготовки людини потребам техніки; неузгодженість можливостей людини і параметрів обладнання та ін.

Небезпечні і шкідливі фактори характеризуються потенціалом, якістю, часом існування або дії на людину. Небезпечні фактори можуть бути поступовими і тимчасовими, вони характеризуються геометричними розмірами, а змінні зони ще й імовірністю виникнення. На виникнення нещасних випадків впливає наявність екстремальних небезпечних ситуацій. Поняття “ризик” застосовується для кількісної ознаки небезпечних і шкідливих факторів. Виділяють такі складові частини ризику: індивідуальний ризик. Людині протягом життя не може бути гарантована повна безпека. Кожна людина при можливості прагне уникати ризику. Соціальний ризик тісно пов’язаний з виробничим; екологічний ризик залежить від виникнення незворотних екологічних. Одним з таких шкідливих та небезпечних факторів є динаміка кількості викидів забруднюючих речовин в атмосферу (табл. 1.1). Ідея гармонічного збалансованого розвитку передбачає пропорційність та збалансованість між витратами ресурсів та вироб-

Таблиця 1.1

Макроекономічні показники та динаміка викидівосновних забруднюючих речовин у атмосферне повітря в Україні за 1990-2013 рр.

Роки Показники	1990	1995	2000	2005	2010	2011	2012	2013	2013 у % до				
									1990	1995	2000	2005	2010
ВВП в постійно діючих цінах 2011 року, млрд. дол. США	545,2	261,7	239,9	342,7	360,4	379,1	379,9	387,0	71,0	147,9	161,3	112,9	107,4
в тому числі ВВП на 1 душу населення, дол. США	10504,8	5081,5	4876,0	7276,0	7851,9	8295,4	8331,1	8505,5	81,0	167,4	174,4	116,9	108,3
Населення, млн. чол.	51,9	51,5	49,2	47,1	45,9	45,7	45,6	45,5	87,7	88,3	92,5	96,6	99,1
Площа країни, тис км ²	603,5	603,5	603,5	603,5	603,5	603,5	603,5	603,5	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0
Викиди основних забруднюючих речовин, всього у тис. т / рік													
Діоксид сірки (SO ₂)	2782,3	1639,1	984,8	1132,8	1235,2	1363,4	1430,3	1413,3	50,8	86,2	143,5	124,8	114,4
Оксиди азоту (NO _x)	760,8	530,3	440,6	523,9	603,7	633,0	634,6	633,4	83,3	119,4	143,8	120,9	104,9
Аміак (NH ₃)	23,1	13,6	8,3	17,9	25,1	25,9	24,0	22,6	97,8	166,1	272,2	126,3	90,0
Оксид вуглецю (CO)	3273,7	2905,6	2776,8	2975,2	2951,9	2908,2	2830,5	2782,1	74,7	95,7	100,1	93,5	94,2
Загальний обсяг забруднюючих речовин	2018,8	1014,0	729,6	741,7	594,5	641,0	609,6	553,8	27,4	54,6	75,9	74,7	93,2
Викиди основних забруднюючих речовин у розрахунках на 1 особу, кг / особу													
Діоксид сірки (SO ₂)	53,6	31,8	20,0	24,1	26,9	29,8	31,4	31,1	58,0	97,8	155,5	129,0	115,6
Оксиди азоту (NO _x)	14,7	10,3	9,0	11,1	13,2	13,9	13,9	13,9	94,6	135,0	154,4	125,2	105,3
Аміак (NH ₃)	0,4	0,2	0,2	0,4	0,5	0,6	0,5	0,5	125,0	250,0	250,0	125,0	100,0
Оксид вуглецю (CO)	63,1	56,4	56,4	63,2	64,3	63,6	62,1	61,1	96,8	108,3	108,3	96,7	95,0
Загальний обсяг забруднюючих речовин	38,9	19,7	14,8	15,7	13	14	13,4	12,2	31,3	61,9	82,4	77,7	93,8
Викиди основних забруднюючих речовин у розрахунках на 1 км²території, т/км²													
Діоксид сірки (SO ₂)	4,6	2,7	1,6	1,9	2,0	2,3	2,4	2,3	50,0	85,1	143,8	121,1	115,0
Оксиди азоту (NO _x)	1,3	0,9	0,7	0,9	1,0	1,0	1,0	1,0	76,9	111,1	142,9	111,1	100,0
Аміак (NH ₃)	0,04	0,02	0,01	0,03	0,04	0,04	0,04	0,04	100,0	200,0	400,0	133,3	100,0
Оксид вуглецю (CO)	5,4	4,8	4,6	4,8	4,9	4,8	4,7	4,6	85,1	95,8	100,0	95,8	93,8
Загальний обсяг забруднюючих речовин	3,3	1,7	1,2	1,2	1	1,1	1,0	0,9	27,3	52,3	75,0	75,0	100,0

ництвом готової продукції, між зниженням відходів та зростанням рівня технологічності виробничих процесів, між зміною макроекономічних показників та зростанням якості життя населення (табл. 1.1).

Як видно з даних таблиці 1.1, на протязі досліджуваного періоду, спостерігається зниження виробництва ВВП в Україні у 2000 році 239,9 млрд. дол. США проти 545,2 млрд. дол. США у 1990 році або на 305,3 млрд. дол. США або у 2,2 рази. Аналогічно змінюється і показник ВВП на душу населення. Хоча потрібно відмітити, що кількість населення за досліджуваний період з 51,9 млн. чол. У 1990 році до 45,5 млн. чол. у 2013 році або 6,4 млн. чол., що складає 12,3 відсотки. Але починаючи з 2000 року і до 2013 року спостерігається тенденція росту ВВП у абсолютному і відносному виразах (161,3 %). Забруднені речовини з викидів в атмосферне повітря як правило осідають на ґрунтах у радіусі 5 км від джерела забруднення. Основним джерелом забруднення важкими металами є підприємства чорної та кольорової металургії, легкої промисловості, ТЕЦ. Так, загальна маса відходів в Україні перевищила 25 млрд. т, що складає 40 тис. т на 1 квадратний кілометр площі. Загальна площа земель, яка зайнята під відходами, складає 160 тис. га. Основними джерелами утворення відходів є підприємства гірничо-промислового та агропромислового комплексів. В основному відходи створюються у Донецькій, Запорізькій, Луганській та Львівській області.

Певна залежність прослідковується між зміною ВВП і викидами основних забруднюючих речовин в атмосферу. Використання економічних критеріїв у менеджменті природного середовища відповідає концепції досягнення гармонічного розвитку шляхом збалансованого природокористування.

Розв'язання проблем перехідного періоду, зміцнення економічного потенціалу становлять сутність процесу соціально-економічних перетворень. Понад 10 відсотків валового внутрішнього продукту втрачається через зниження продуктивності праці, передчасного фізичного та морального зносу основних виробничих фондів, розвитку деградаційних процесів ресурсів довкілля. Так, деградація потенціалу природного середовища проявляється у зростанні кількості аварій на підприємствах, кількості екологічних катастроф, створенні надзвичайних ситуацій техногенного та природного походження.

Висновки. Доцільно виділити такі принципи екологічної безпеки у контексті гармонічного збалансованого розвитку: пріоритетність вимог екологічної безпеки; обов'язковість виконання екологічних стандартів, нормативів та лімітів використання природних ресурсів; формування екологічно безпечного середовища; платність природокористування; економічне стимулювання збереження розширеного відтворення ресурсів довкілля; розширення міжнародного співробітництва у галузі менеджменту природного середовища.

Рівень антропогенного навантаження у вигляді зростання кількості викидів забруднюючих речовин в атмосферу залежить від величини ВВП як пропорційна величина. Хоча на дану залежність може істотно впли-

вати і технологічний рівень галузей національної економіки. Гармонічний збалансований розвиток галузей національної економіки передбачає такий ріст ВВП у абсолютному і відносному виразах, коли буде підвищуватись рівень екологічної безпеки промислового і аграрного виробництва за рахунок впровадження новітніх ресурсозберігаючих технологій.

Так, в сучасних умовах починає зростати значимість ресурсної безпеки, де, мою, природні ресурси є визначаючими. Існує таке правило: 80 до 20. Воно вказує, що 20 відсотків населення планети володіють 80 відсотками ресурсів, а на долю інших 80 відсотків населення припадає лише 20 відсотків ресурсів планети, які zostалися. Через певний час ресурсна безпека вийде на провідні місця і вислів «...хто володіє ресурсами, той володіє світом» набуде нового смислового значення. Отже, проблема ефективного менеджменту екологічної безпеки у контексті гармонічного збалансованого розвитку є вагомим і значимим, особливо для держав з потужним природно-ресурсним потенціалом світового значення, до яких належить і наша держава.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Закон України «Про збереження природного середовища» від 1991 року / Спосіб доступу: URL.: <http://www.rada.kiev.ua> / www.rada.kiev.ua.
2. Данилишин Б.М., Хвесик М.А., Голян В.А. Економіка природокористування: Підручник. – К.: Кондор, 2010. – 465 с.
3. Герасимчук З.В., Вахович І.М., Голян В.А., Олексюк А.О. Трансформація інституціонального механізму природокористування в умовах глобалізації: екологічні імперативи та системні суперечності: монографія. – Луцьк: Надстир'я, 2006. – 228 с.
4. Іртіщева І.О. Концепція екологоорієнтованого розвитку інфраструктури сталого землекористування / І.О. Іртіщева, Т.В. Стройко // Вісник ХНАУ. Збірник наукових праць. Вип. 7. – Харків, ХНАУ. – 2014. – С. 316–328.
5. Іртіщева І.О. Економічний механізм управління земельними ресурсами в умовах децентралізації / І.О. Іртіщева, М.І. Стегней // Глобальні та національні проблеми економіки. – 2015. – № 6. – С. 120–125.
6. Іртіщева І.О. Раціональне природокористування як елемент сталого розвитку сільських територій / І.О. Іртіщева, М.І. Стегней, Т.В. Стройко // Економіст. – 2014. – № 2. – С. 34–36.
7. Національна парадигма сталого розвитку України / за заг. ред. академіка НАН України, д.т.н., проф., засл. діяча науки і техніки України Б. Є. Патона. – К.: Державницька установа «Інститут економіки природокористування та сталого розвитку Національної академії наук України», 2012. – 72 с.
8. Наукові основи національної стратегії сталого розвитку України / [за наук. ред. акад. НААН України, д.е.н., проф. М.А. Хвесика]; Державницька установа «Інститут економіки природокористування та сталого розвитку Національної академії наук України». – К.: ДУ ІЕПСР НАН України, 2013. – 40 с.
9. Сталій людський розвиток: забезпечення справедливості: Національна доповідь / кер. авт. колективу Е.М. Лібанова / Інститут демографії та соціальних досліджень ім. М.В. Птухи. – Умань : Видавничо-поліграфічний центр «Візаві», 2012. – 412 с.
10. Сучасні напрями економічного забезпечення раціонального природокористування в Україні / [за наук. ред. акад. НААН України, д.е.н., проф. М.А. Хвесика, д.г.-м.н., проф. С.О. Лизуна; Державницька установа «Інститут економіки природокористування та сталого розвитку Національної академії наук України». – К.: ДУ ІЕПСР НАН України, 2013. – 64 с.